

DOI:
УДК 342.5

Станіслав Зливко,

доктор юридичних наук, професор кафедри
адміністративного, цивільного та
господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2732-3144>

Максим Сикал,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0334-4047>

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

На основі аналізу наукових розробок та нормативно-правових актів визначено та охарактеризовано заходи адміністративного примусу в установах виконання покарань. Було досліджено види заходів адміністративного примусу, зокрема адміністративне припинення, заходи адміністративного запобігання, заходи адміністративного припинення, заходи адміністративної відповідальності. Сформульовано визначення заходів адміністративного примусу, що застосовуються персоналом установ виконання покарань, а саме: що це сукупність юридично закріплених способів і засобів, які застосовуються з метою припинення протиправної поведінки особи, що порушує норми права в сфері діяльності установ виконання покарань з подальшим притягненням винних до юридичної відповідальності.

Ключові слова: адміністративний примус, установи виконання покарань, персонал, адміністративна діяльність, Державна кримінально-виконавча служба України.

Зливко С., Сикал М.

Общая характеристика и особенности мер административного принуждения в учреждениях исполнения наказаний

В статье на основе анализа научных разработок и нормативно-правовых актов определены и охарактеризованы меры административного принуждения в учреждениях исполнения наказаний. Было исследовано виды мер административного принуждения, в том числе административное прекращение, меры административного предупреждения, меры административного пресечения, меры административной ответственности. Сформулировано определение мер административного принуждения, применяемые персоналом учреждений исполнения наказаний, а именно, что это совокупность юридически закрепленных способов и средств, применяемых с целью прекращения противоправного поведения лица, нарушающего нормы права в сфере деятельности учреждений исполнения наказаний, с последующим привлечением виновных к юридической ответственности.

Ключевые слова: административное принуждение, учреждения исполнения наказаний, персонал, административная деятельность, Государственная уголовно-исполнительная служба Украины.

Zlyvko S., Sykal M.

General characteristics and features of administrative coercive measures in penal institutions

The urgency of considering the application of administrative coercive measures by the staff of the State Criminal and Executive Service of Ukraine is due, on the one hand, to the insufficient theoretical elaboration of this issue, on the other hand to the increasing need of penal institutions in scientific developments aimed at solving specific practical problems.

The purpose of the article is to determine and characterize administrative coercion measures in penal institutions on the basis of the analysis of scientific developments and normative-legal acts.

Administrative coercion measures in penal institutions are defined and characterized in the article on the basis of the analysis of scientific developments and normative-legal acts. Types of administrative coercion measures, in

© Станіслав Зливко, Максим Сикал, 2020

particular, administrative termination, measures of administrative prevention, measures of administrative termination and measures of administrative responsibility were investigated. The definition of administrative coercive measures applied by the staff of penal institutions was formulated. Namely, it is defined as a set of legally established methods and means used in order to stop illegal behavior of a person violating the law in the field of penal institutions activities, with further involvement of perpetrators to legal liability.

Traditionally, administrative coercive measures are divided into preventive measures, coercive measures and liability measures. However, there are other approaches for distributing the administrative coercion measures in the scientific literature. These are measures of administrative termination, measures of administrative prevention, measures of administrative termination and measures of administrative responsibility.

It is pointed out that administrative coercion measures make a holistic system in the activities of penal institutions. It includes measures of prevention, termination and responsibility. The main peculiarities of administrative coercion measures in penal institutions are the following: firstly, the subject structure: bodies of the State Criminal and Executive Service of Ukraine (central executive body for executing sentences; territorial governing bodies of the central executive body for executing sentences); penal institutions; other units (paramilitary formations of the State Criminal and Executive Service of Ukraine; bodies of the National Police); secondly, the peculiarities of administrative coercion measures in the activities of the State Criminal and Executive Service of Ukraine include the procedure of application, which combines administrative coercion and criminal-executive activities; thirdly, the application of administrative coercion measures is aimed at ensuring the regime of serving a sentence; fourthly, the use of special means and weapons, as well as the application of various penalties due to the law enforcement nature of a penal institution.

Keywords: *administrative coercive, penal institutions, the staff of the State Criminal and Executive Service of Ukraine, administrative activities, the State Criminal and Executive Service of Ukraine.*

Постановка проблеми. Адміністративна діяльність установ виконання покарань (УВП) характеризується тісним взаємозв'язком із реалізацією їхніх адміністративно-правових повноважень, серед яких – реалізація заходів адміністративного примусу. Ці заходи застосовуються лише як виняткові заходи і лише тоді, коли переконання, яке є основним методом, який застосовують співробітники УВП для забезпечення режиму та для корекції поведінки засуджених, є малоефективним.

Удосконалення організаційно-правових механізмів діяльності персоналу УВП в процесі виконання кримінальних покарань є пріоритетним напрямком реформування Державної кримінально-виконавчої служби України. Відповідно значимість наукових і навчально-практичних розробок, присвячених різним напрямкам функціонування органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС України), неухильно зростає. Особливою актуальності набувають такі напрямки правоохоронної діяльності УВП, як забезпечення безпеки об'єктів УВП, засуджених і персоналу УВП, підтримання правопорядку на території УВП за допомогою застосування персоналом ДКВС України ефективної системи заходів примусу до порушників встановлених вимог і норм. Актуальність розгляду питань застосування персоналом ДКВС України заходів адміністративного примусу обумовлюється, з одного боку, недостатньою теоретичною розробленістю цієї проблематики, а з іншого – підвищенням потреби установ виконання покарань у наукових розробках, спрямованих на вирішення конкретних практичних завдань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні питання застосування засобів адміністративного примусу постійно перебувають у сфері уваги науковців-адміністративістів. Різні аспекти нормативно-правового регулювання та реалізації заходів адміністративного примусу в діяльності УВП досліджували: А. О. Галай, С. К. Гречанюк, Н. О. Мельникова, В. Ф. Пузирний, О. Г. Ткаченко та інші.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу наукових розробок та нормативно-правових актів визначити та охарактеризувати заходи адміністративного примусу в УВП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалії сьогодення свідчать, що застосування персоналом УВП примусових заходів щодо засуджених є дуже актуальним. Так, одним з пріоритетних напрямків діяльності УВП все ще є припинення надходження засудженим заборонених предметів, забезпечення додержання засудженими режиму відбування покарання, застосування до винних осіб заходів адміністративного примусу, які передбачено чинним законодавством. У зв'язку з цим виникає потреба в підвищенні рівня теоретичної та практичної підготовленості співробітників УВП, в належній організації роботи із попередження надходження на територію УВП заборонених предметів, з вилучення, зберігання і обліку вилучених заборонених предметів.

В УВП адміністративний примус є діяльністю, зміст якої охоплює застосування «компетентними посадовими особами» установ ДКВС України системи заходів впливу (запобігання, припинення та відповідальності), які передбачені законом та здійснюються у суворій відповідності до встановленої процедури

усунення порушень встановлених в УВП правил поведінки (засудженими чи персоналом), щоб забезпечити виконання режимних вимог в УВП, протидіяти правопорушенням та забезпечувати безпеку спецконтингенту та персоналу УВП [1, с. 275].

На практиці в умовах УВП заходи адміністративного примусу застосовуються щодо осіб, які не бажають виконувати вимоги у зв'язку з негативною спрямованістю особистості. Основні умови застосування до засуджених дисциплінарних стягнень – це обґрунтованість, відповідність ступеню їхньої вини та тяжкості проступку [2, с. 405].

Таким чином, заходи адміністративного примусу, які застосовує персонал УВП, – це сукупність юридично закріплених способів і засобів, які застосовуються з метою припинення протиправної поведінки особи, що порушує норми права в сфері діяльності УВП, з подальшим притягненням винних до юридичної відповідальності.

Заходи адміністративного примусу в УВП є необхідними для забезпечення режиму відбування покарання та спрямовані на зміцнення правопорядку.

Характеристику заходів адміністративного примусу в діяльності ДКВС України необхідно розпочати з встановлення та аналізу загальних ознак, наявність яких обумовлена специфікою адміністративного примусу у цій сфері.

А. Г. Єлагін та Н. О. Мельникова пропонують конкретизувати сутність адміністративного примусу в діяльності УВП за допомогою таких ознак:

- 1) належність, разом із цивільно-правовим, кримінально-правовим та іншими видами до державного примусу;
- 2) призначення (охорона законності, правопорядку у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності УВП);
- 3) урегульованість матеріальними та процесуальними адміністративно- правовими нормами;
- 4) безпосередній причинно-наслідковий зв'язок із вчиненням адміністративного правопорушення та / або із наявністю обставин, пов'язаних із необхідністю забезпечити виконання завдань певного різновиду адміністративної діяльності УВП;
- 5) персоніфікованість та індивідуалізація, що виражається у застосуванні тільки до конкретної особи;
- 6) здійснення на основі видання правозастосовного, юрисдикційного акту;
- 7) застосування тільки співробітниками УВП, наділеними відповідними повноваженнями;
- 8) несприятливі для об'єкта застосування наслідки (морального, матеріального, фізичного, статутного характеру) [3, с. 30].

Наведені ознаки можуть характеризувати будь-який захід адміністративного примусу, який реалізується в адміністративній діяльності УВП.

В. Ф. Пузирний слушно зауважує, що в адміністративній діяльності УВП заходам адміністративного примусу притаманні такі особливості:

- 1) суб'єктний склад застосування, специфіка якого зумовлена комбінованою природою діяльності співробітників УВП, а саме: поєднанням примусу та кримінально-виконавчої діяльності. Науковець звертає увагу на те, що певні категорії персоналу УВП, насамперед керівний склад, мають широкі повноваження на застосування примусових заходів щодо спецконтингенту та щодо підлеглих. Якщо наявне адміністративне правопорушення, що посягає на нормальну діяльність УВП, її керівник уповноважений не лише здійснювати відповідні юрисдикційні заходи, а й ставити питання про притягнення до відповідальності інших винних у його вчиненні;
- 2) вагомість педагогічної та режимної складової заходів адміністративного примусу, оскільки, на відміну від інших сфер, його головна мета не припинення правопорушень, а забезпечення режиму;
- 3) обумовленість повноважень у сфері застосування заходів адміністративного примусу правоохоронною природою діяльності установ та органів виконання покарань, а також її специфічними формами та сферами застосування (в тому числі використання спецзасобів, зброї, заходів стягнення, заходів безпеки) [1, с. 273].

Можна погодитись, що зазначені особливості розкривають специфіку заходів адміністративного примусу в діяльності УВП. Вони є тією основою, яка забезпечує їх відмежування від примусових заходів, що реалізуються в інших сферах. Якщо зосередити увагу на наведених вище ознаках адміністративного примусу в діяльності УВП, то необхідно уточнити, що склад суб'єктів, уповноважених на застосування

адміністративного примусу в діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС України), охоплює три основні групи:

1) органи ДКВС України: Центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань; територіальні органи управління центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань; кримінально-виконавча інспекція;

2) установи ДКВС України: УВП; слідчі ізолятори;

3) інші підрозділи, які забезпечують або сприяють реалізації завдань ДКВС України, серед яких: воєнізовані формування ДКВС України; органи внутрішніх справ України [4, с. 2].

Також, характеризуючи заходи адміністративного примусу в діяльності УВП, їх можна розмежувати відповідно до виду кримінального покарання та згідно з конкретною стадією виконання покарання. С. К. Гречанюк слушно пропонує виокремлювати:

1) заходи адміністративного примусу, що можуть бути застосовані до осіб, покарання яких не пов'язане з ізоляцією засудженого від суспільства (у такому разі йдеться про такі види покарання, як: позбавлення особи права обіймати певні посади чи здійснювати певну діяльність; виконання громадських чи виправних робіт за ст. 75-79, 83 КК України [5]). Також до цієї групи варто включити заходи адміністративного примусу, що можуть бути застосовані до осіб, які внаслідок засудження перебувають на спеціальному обліку (насамперед контроль за поведінкою засуджених, які були звільнені від відбування покарання з випробуванням, а також за звільненими від відбування покарання жінок (вагітних або тих, які мають малолітніх (до трьох років) дітей (ст. 163-166 КВК України [6]));

2) заходи адміністративного примусу, що можуть бути застосовані до засуджених, покарання яких передбачає повну або часткову ізоляцію від суспільства (йдеться про арешт, обмеження, позбавлення волі), та до осіб, яких відповідно до Кримінального процесуального кодексу України [7] та в порядку, визначеному Законом України «Про попереднє ув'язнення» [8] було взято під варту;

3) заходи адміністративного примусу, що можуть бути застосовані до засуджених на стадії: розподілу та визначення місця відбування покарання; взяття на облік, виконання основних заходів покарання, зняття з обліку та постпенального контролю за засудженими особами, які відбувають покарання, не пов'язане з ізоляцією від суспільства; відбування покарання у вигляді позбавлення волі [4, с. 2].

Оскільки вид кримінального покарання та стадія його виконання (відбування) безпосередньо пов'язана із особою, яка вчинила протиправне діяння, то ми можемо стверджувати, що розмежування заходів адміністративного примусу в діяльності ДКВС України доцільно здійснювати за ознакою об'єкта застосування. Вважаємо, що подібний підхід позитивно сприятиме складанню методичних рекомендацій для персоналу ДКВС України щодо здійснення діяльності з реалізації заходів адміністративного примусу щодо осіб, які відбувають покарання.

Традиційно заходи адміністративного примусу розподіляються на заходи попередження, заходи примусу та заходи відповідальності. Проте в науковій літературі зустрічаються й інші підходи до розподілу заходів адміністративного примусу, наприклад заходи адміністративного запобігання, заходи адміністративного припинення, заходи адміністративної відповідальності.

Заходи адміністративного припинення у діяльності ДКВС України можна охарактеризувати, розподіливши на три групи за ознакою їхнього призначення:

1) загального призначення: (особистий обшук, огляд та вилучення речей як засуджених, так і осіб, які перебувають на території колонії; примусове лікування осіб, що страждають на небезпечні захворювання; вилучення у засуджених, громадян і посадових осіб предметів та речей, заборонених або обмежених в обігу; вимога припинити протиправну поведінку; опечатування приміщень та іншого обладнання);

2) спеціального призначення: фізичний вплив; спеціальні засоби; застосування вогнепальної зброї (йдеться про такі заходи, як: застосування до спецконтингенту наручників; сльозоточивих речовин; гумових кийків; фізичної сили; гамівної сорочки; вогнепальної зброї; застосування фізичного впливу на особливих підставах та в особливому порядку у діяльності спеціальних підрозділів Державного департаменту України з питань виконання покарань);

3) процесуального призначення (спеціальні повноваження під час розшуку засуджених, котрі здійснили втечу з місця відбування покарання або ухиляються від його відбування; доставляння правопорушників; адміністративне затримання; огляд (особистий; речей; вилучення речей та документів) [4, с. 2].

До заходів адміністративного запобігання належать: ізоляція засуджених; цілодобовий нагляд за засудженими; роздільне тримання засуджених (за категоріями); умови тримання засуджених (залежно від виду колонії); зміна умов тримання; носіння в колоніях одягу єдиного зразка; спеціальні умови допус-

ку осіб до УВП; огляд речей, особистий огляд; обшук; адміністративний нагляд за засудженими; заходи контролю за особами, які були засуджені до відбування кримінального покарання, не пов'язаного із позбавленням волі; спеціальний профілактичний облік встановлених категорій осіб; карантин; режим особливих умов (у колоніях).

Застосування адміністративно-запобіжних заходів і заходів адміністративного припинення в УВП мають такі особливі ознаки: 1) підставою їх застосування є: а) необхідність забезпечення безпеки об'єктів УВП, в тому числі в разі настання особливих умов функціонування установи, що забезпечує ізоляцію громадян від суспільства, викликаних явищами і процесами природного, техногенного та соціального характеру; б) протиправна поведінка особи, до якого вони застосовуються; 2) їх застосування спрямоване на виявлення та усунення порушень норм права, що регламентують суспільні відносини в сфері забезпечення громадської безпеки, попередження правопорушень, забезпечення безпеки особистості, а також направлено на мінімізацію шкоди, яку може бути заподіяно в результаті протиправних дій людини, дій факторів природного або техногенного характеру; 3) вони становлять або конкретні правоохоронні акти, передбачені диспозиціями правових норм, які забезпечують дотримання встановлених заборон або обмежень, або юрисдикційні правозастосовні акти, що забезпечують реалізацію санкцій правових норм, передбачених адміністративним законодавством і не належать до адміністративних стягнень.

До заходів адміністративної відповідальності в УВП доцільно віднести: 1) застосування стягнень; 2) матеріальну відповідальність.

Висновки. Таким чином, заходи адміністративного примусу в діяльності УВП становлять цілісну систему, яка охоплює заходи запобігання, припинення та заходи відповідальності. Основними особливостями заходів адміністративного примусу в УВП є такі: по-перше, суб'єктний склад: органи ДКВС України (центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань; територіальні органи управління центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань); УВП; інші підрозділи (воєнізовані формування ДКВС України; органи Національної поліції); по-друге, до особливостей заходів адміністративного примусу в діяльності ДКВС України належить порядок застосування, який поєднує в собі адміністративний примус та кримінально-виконавчу діяльність; по-третє, застосування заходів адміністративного примусу спрямоване на забезпечення режиму відбування покарання; по-четверте, використання спеціальних засобів та зброї, а також застосування різних стягнень обумовлені правоохоронною природою діяльності УВП.

Список використаних джерел

1. Пузирний В. Ф. Поняття адміністративного примусу в діяльності установ виконання покарань. *Форум права*. 2016. № 4. С. 271–276. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_4_44.pdf (дата звернення: 12.09.2020).
2. Проблеми забезпечення прав засуджених у пенітенціарній системі України / за заг. ред. М. В. Романова. Харків : Харківська правозахисна група; Права людини, 2015. 480 с.
3. Елагин А. Г., Мельникова Н. А. Административная деятельность исправительных учреждений : монография. Вологда : ВИПЭ ФСИН, 2013. 166 с.
4. Гречанюк С. К. Класифікація заходів адміністративного примусу в діяльності органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <http://www.lex-line.com.ua/?language=ruHYPERLINK%20> (дата звернення: 23.09.2020).
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.09.2020).
6. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р. № 1129-IV URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 12.09.2020).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 12.09.2020).
8. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3352-12> (дата звернення: 12.09.2020).

References

1. Puzyrnyi, V.F. (2016). Poniattia administratyvnoho prymusu v diialnosti ustanov vykonannya pokaran [The concept of administrative coercion in the activities of penitentiary institutions]. *Forum prava – Law Forum*, 4, 271-276. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_4_44.pdf [in Ukrainian].

2. Romanova, M.V. (Eds.). (2015). *Problemy zabezpechennia prav zasudzhenykh u penitentsiarnii systemi Ukrainy [Problems of ensuring the rights of convicts in the penitentiary system of Ukraine]*. Kharkiv: Kharkiv Human Rights Group. Human Rights [in Ukrainian].
3. Elahyn, A. H., & Melnykova, N. A. (2013). *Administrativnaia deiatelnost ispravitelnykh uchrezhdenii [Administrative activities of correctional institutions]*. Vologda: VIPE FSIN [in Russian].
4. Hrechaniuk, S.K. *Klasyfikatsiia zakhodiv administratyvnoho prymusu v diialnosti orhaniv ta ustanov Derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy [Classification of measures of administrative coercion in the activities of bodies and institutions of the State Penitentiary Service of Ukraine]*. Retrieved from <http://www.lex-line.com.ua/?language=ruHYPERLINK%20> [in Ukrainian].
5. *Kryminalnyy kodeks Ukrayiny: pryiniaty 5 kvitnya 2001 roku № 2341-III [Criminal Code of Ukraine from April 5, 2001 № 2341-III]*. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
6. *Kryminalno-vykonavchyy kodeks Ukrayiny: pryiniaty 11 lypnya 2003 roku №1129-IV [Criminal-Executive Code of Ukraine from July 11, 2003 № 1129-IV]*. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> [in Ukrainian].
7. *Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny : pryiniaty 13 kvitnya 2012 roku № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine from April 13, 2012 № 4651-VI]*. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 [in Ukrainian].
8. *Pro poperednye uvyaznennya: pryiniaty 30 chervnya 1993 roku № 3352-XII [The Law of Ukraine «On pre-trial detention» from June 30, 1993 № 3352-XII]*. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3352-12> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.09.2020.